
УДК: 355.231.1(497.11)
378:355/359(497.1)“1945/1950“
COBISS.SR-ID 149899017
DOI број: 10.5937/vig2401167M

Језик рада: Српски
Примљен: 17. 05. 2024.
Прихваћен: 19. 06. 2024.
Тип рада: Прегледан научни рад

Др Татјана Милошевић, научни сарадник
Институт за стратегијска истраживања
Универзитет одбране, Београд, Република Србија
E-mail: tatjana74.milosevic@gmail.com

ПОЧЕЦИ РАЗВОЈА ВОЈНОГ ШКОЛСТВА У ЈУГОСЛОВЕНСКОЈ АРМИЈИ: ВОЈНА УЧИЛИШТА 1945–1950.

АПСТРАКТ: У раду је, на основу адекватне литературе и периодике, анализиран настанак и развој војног школства у непосредном послератном периоду од 1945. до 1950. године. Апострофиране су опште карактеристике овог периода и њихов утицај на оснивање и рад најпре Војне академије, а затим и војних училишта. У фокусу истраживања су првенствено училишта од њиховог формирања до преформулисања њихових назива у војне школе.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: Војна академија, училишта, питомци, слушаоци, настава, предмети, наставници, доктрина.

Увод

Кључна последица завршетка Другог светског рата најјасније се огледала кроз промене у међународним, војно-политичким односима и прерасподели моћи две доминантне државе у новом светском поретку. Пошто су ојачале економски, политички и војно, САД и СССР су успеле да се наметну као водеће светске силе. Југославија је временом постала изложена притисцима великих сила с обзиром на то да су се њихови интереси непосредно укрштали на њеним просторима. Такво стање се неминовно одразило на конципирање југословенске одбрамбене политике, доктрине, система одбране, а посебно на развој војног школства.¹

У жељи да пронађе одговарајућа доктринарна решења у изградњи војне организације, Југословенска армија се углавном ослањала на правила и искуства совјетске Црвене армије која се сматрала узором. Овакав ослонац на систем војног школства и метод рада Црвене армије представљао је објективну нужност с обзиром на то да у непосредном послератном периоду југословенска војска није располагала сопственим кадровима неопходним за развој војног школства. Стога организација војних школа и училишта почиње да функционише по узору на Црвену армију (називи школа, програми, норме, стандарди, војна теорија, правила и искуства) за коју се сматрало да је тада имала најбољу војну организацију, доктрину и ратну вештину. У својству предавача на југословенским војним школама ангажује се велики број совјетских официра, тзв. војних инструктора. Истовремено се и велики број југословенских официра и подофицира налази на школовању у СССР-у.² Према југословенским изворима, у СССР-у се током 1945. године на школовању налазило 1696 старешина Југословенске армије, док совјетски извори располажу подацима о између 2300 и 3126 лица. Међутим до „разлаза“ са Совјетима, односно у периоду од 1945. до 1948. године, на школо-

¹ Dušan Vukadinović, Glišo Vejnović, *Centar visokih vojnih škola „Maršal Tito 1942–1982“* (Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1983), 83.

² Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*, knjiga 1, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 118–130. Наставно одељење Генералштаба је, 11. септембра 1945. године, за потребе школовања формирало Штаб за „прикупљање и одашиљање“ слушалаца на школовање у СССР. Кадрови ЈНА су се школовали на Вишој војној академији „Ворошилов“ у Москви, Војнопоморској академији „Ворошилов“ у Лењинграду, Војној академији „Фрунзе“ у Москви, Ваздушној академији „Жуковски“ у Москви, Артиљеријској академији „Бержински“ у Москви, Тенковској академији „Стаљин“ у Москви, Инжињеријској академији „Кујбишев“ у Москви итд.

вању и усавршавању у Совјетском Савезу се налазило укупно 5135 слушалаца.³

Војна академија

Војна академија је основана 21. новембра 1944. године, одлуком Врховног штаба НОВ и ПОЈ, са седиштем у Београду на Топчидеру. За првог команданта Академије био је постављен генерал-потпуковник Саво Оровић. Њен задатак је био да попуњава војску спремним и савремено васпитаним официрским кадром, као и да питомце образује у војничком духу. За питомце су бирани кадрови који су имали завршена четири разреда гимназије. То су најчешће били политички активни борци и млађи руководиоци, углавном чланови КПЈ и СКОЈ-а. Стога су прву класу Војне академије чинили младићи просечне старости од 15 до 18 година. Укупно је било примљено 2.168 питомаца из свих крајева Југославије. Највише је било Срба (1005), па Хрвата (324), затим Црногораца (283), Словенаца (199), Македонаца (164), па питомаца из Босне и Херцеговине (139), а најмање Албанаца (54).⁴

Предвиђено је било да наставна година на Академији отпочне 1. фебруара 1945. године, и да траје две године. За прва три полугодишта предвиђен је општи курс, док је за последњи био одређен стручни курс по групама за поједине родове војске. Такође, било је планирано да се пет месеци похађа теоретска настава, а један месец практична на крају сваког полугодишта. Након завршетка Академије питомци са официрским чином заставника. На Академији се учило по програму Војне академије Краљевине Југославије са мањим допунама и изменама. Сходно томе, наставни план и програм је обухватао општеобразовну, општевојну, војностручну и политичку наставу.⁵

³ Марко Б. Милетић, *Политика одбране Југославије (1945–1959)* (Београд: Институт за савремену историју, Медија центар „Одбрана“, 2022), 380. Више о томе видети: Мирослав Перишић, *Од Стаљина ка Сартру: Формирање југословенске интелигенције на европским универзитетима 1945–1958* (Београд: Институт за новију историју Србије, 2008), Александар Животић, *Југословенско-совјетске војне супротности (1947–1957): Искушења савезништва* (Београд: Архипелаг, 2015).

⁴ Obrad Bjelica, *Војна академија Копнене војске 1944–1984* (Београд: Војноиздавачки завод, 1983), 76, *Razvoj oružanih snaga SFRJ, Војно školstvo JNA*, knjiga 10, (Београд: Војноиздавачки и новински центар, 1986), 49–50.

⁵ Општеобразовни предмети били су: општа историја, историја југословенских народа, историја југословенске књижевности, страни језици, математика, физика, хемија, нацртна геометрија, фискултура и хигијена, а општевојни: географија, тактика, фортификација, наоружање и топографија. Стручни војни предмети су били: настава гађања са пешадијским наоружањем, пешадијски егзицир, борбена и стројева обука и

Због слабог или готово никаквог општег образовања питомачког састава, наставни план и програм је био више општеобразовни него војностручни. Међутим, захваљујући школовању на Војној академији, у јединице Југословенске армије је током 1947. године почео да пристиже систематски школован кадар за ниже старешинске дужности, непосредну обуку и васпитање у јединицама.⁶

У наведеном периоду један од најтежих проблема био је одабир стручног кадра, односно попуњавање Академије наставним особљем. Стога су први наставнички кадар чинили претежно официри бивше југословенске војске и мањи број совјетских инструктора-саветника ради пружања стручне и методичке помоћи у организацији наставе. За првог војног саветника при штабу ВА био је постављен, 1945. године, потпуковник Црвене армије Димитрије Корешник. Он је тежио да у ВА имплементира совјетска искуства и заведе режим совјетских војних училишта. У наведеном периоду ипак је најтеже било пронаћи наставнике за војне предмете. Попуна цивилним професорима за предмете општег образовања одвијала се уз решавање проблема идејнополитичког нивоа наставног кадра (нарочито историје и књижевности). Међутим, убрзо је нађено решење тако што су одабрани војни и политички руководиоци из НОВЈ постајали основни кадровски ослонац.⁷

Војна училишта

Основни проблем школовања официрског кадра у непосредном послератном периоду огледао се у оспособљавању, школовању, дошколовању или преквалификавању постојећег официрског кадра, односно стварању новог кадра. У новом официрском корпусу било је свега 12,4% кадра са војним образовањем, док је чак 83,38% старешинског кадра у ЈА било без средњег образовања, што се односило већином на ратни кадар. Такво стање је упућивало на неминовност реорганизације војног школства.⁸ Већ почетком 1945. године, у југословенском војном врху се повела расправа о питању модела школовања официрског кадра. „Коначан предлог о новом школском систему је у марту исте године поднео генерал Михаило Апостолски.” Он ратна служба.

⁶ О. Bjelica, *н.д.*, 80.

⁷ О. Bjelica, *н.д.*, 62–65.

⁸ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Vojno školstvo*, knjiga 10, ..., 53.

је предложио да се формирају војна училишта или Војна академија, чији би задатак био подмлађивање армије кроз стварање младих официра-водника.⁹ Слична организација војних школа постојала је и у СССР-у.¹⁰ Формирањем система војних училишта требало је створити услове за попуњавање Југословенске армије новим официрима школованим на савременим основама. У складу с тим, наређењем Генералштаба ЈА, 31. јула 1945. године, долази до расформирања ВА као општевојне установе и њеног преформулисања у посебна војна училишта по родовима. У периоду од 1945. до 1948. године, уместо првобитно планираних пет училишта,¹¹ долази до формирања укупно 19 војних училишта по видовима, родовима и службама. Најпре се оснивају училишта командног, а тек касније техничког смера.¹²

Војна училишта су била дефинисана као установе са наменом да стварају офицере из редова подофицира и грађана који су за ту врсту школовања испуњавали одговарајуће услове. Било је предвиђено да школовање у њима траје две године и да се практикује пријем лица са непотпуном осмогодишњом школом. Међу првим класама родовских училишта структура питомаца је била таква да су у пот-

⁹ Марко Б. Милетић, *Политика одбране Југославије (1945–1959)...*, 335

¹⁰ Пешадијско војно училиште у Одеси, Тенковско-техничко училиште у Кијеву, Војно училиште самоходне артиљерије Фрунзе у Кијеву, Авио-техничко училиште у Харкову, Авио-техничко училиште везе у Харкову, итд.

¹¹ *Razvoj oružanih snaga SFRJ, Vojno školstvo JNA*, 306. Било је предвиђено оснивање Пешадијског војног училишта, Артиљеријског војног училишта, Инжињеријског, Ваздухопловног и Војног училишта за везу.

¹² Више видети: Zvezdan Marković, *Jugoslovenska ljudska armada* (Ljubljana: Defensor, 2007). *Razvoj oružanih snaga SFRJ, Vojno školstvo JNA*, 306. Naređenje o formiranju vojnih učilišta (Vojni arhiv K-1113, F-1, R/20). Пешадијско војно училиште (ПВУ), са седиштем у Београду (Топчидер) у коме је школовање трајало 2 године, затим Артиљеријско војно училиште (АВУ) у Загребу у трајању од 14 месеци, Артиљеријско техничко војно училиште (АТВУ) такође у Загребу у трајању 14 месеци, Војно училиште за везу (ВУВ) у Београду, у трајању од 14 месеци, Ваздухопловно војно училиште (ВВУ) у Панчеву у трајању од 2 године и Противавионско артиљеријско војно училиште (ПАВУ) у Загребу у трајању од 18 месеци, Инжињеријско војно училиште, са седиштем у Шапцу у трајању од 18 месеци, Тенковско војно училиште у Београду у трајању од 2 године, Геодетско војно училиште у Земуну у трајању од 21 месец и Војносанитетско училиште у Београду у трајању од 2 године. Од 1946. године почиње са радом и Поморско војно училиште са седиштем у Дубровнику где школовање траје 3 године. Од 1947. године постоји и Ваздухопловно-техничко војно училиште ((ВТВУ) у Рајловцу у трајању од 1 до 1,5 године, Војнопоморско техничко училиште у Дивуљама (ВПТУ) у трајању од 3 године, Финансијско војно училиште (ФВУ) у Сремској Каменици у трајању од 2 године, Војнополитичко училиште (ВПИУ) у Београду у трајању од 10 месеци, Ветеринарско војно училиште (ВтВУ) у Љубљани у трајању од 2 године и Интендантско војно училиште (ИнтВУ) у Сомбору у трајању од 2 године. Од раније (1944.године) постојало је и Војномузичко училиште.

пуности превладавали официри и подофицири у односу на кандидате из грађанства. Међутим, временом ће тај однос бити измењен у корист кандидата из грађанства. Услов за њихов пријем подразумевао је завршених шест разреда гимназије, старосну границу до 22 године, добро здравље, чланство у УСАОЈ-у, поузданост, оданост НОБ-у, при чему су предност имали синови или браћа погинулих припадника НОВЈ, као и синови ратних војних инвалида, као и они радничког и сељачког порекла.¹³ Током 1946. године неки од наведених критеријума су били снижени. Потребно је нагласити да наведени критерији нису увек били поштовани. Током 1945. године у прве класе војних училишта било је примљено око 3395 питомаца, да би тај број до 1950. године порастао на укупно 9.626 питомаца. Међутим, од укупног броја школовање је напустило око 18% питомаца, најчешће по сопственом захтеву. У војним училиштима су се изучавали општеобразовни, општевојни, војностручни предмети и политичка настава.¹⁴ Већина основаних училишта била је јединствена без поделе на течајеве и са јединственим планом и програмом. Структура наставних планова и програма имала је заједничких елемената са наставним плановима и програмима официрских школа. То се нарочито односило на велику заступљеност практичне наставе и недовољну заступљеност општег образовања одговарајућег нивоа, што је посебно било изражено током школовања првих класа. У наредним класама све израженије постају разлике у начину и програмима рада између официрских школа и војних училишта. За наставни кадар у училиштима предлагани су најбољи руководиоци из Генералштаба армија и дивизија, најбољи официри југословенске војске – повратници из заробљеништва и, евентуално, најбољи слушаоци. Међутим, велики проблем наставничког кадра је представљала недовољна стручна спрема, а посебно неповерљив однос према оном делу кадра који су чинили официри бивше југословенске војске. Додатни проблем представљало је и велико оптерећење наставника другим обавезама, што се негативно одражавало на квалитет њихових предавања.¹⁵

¹³ Марко Б. Милетић, *Политика одбране Југославије (1945–1959)...* 346.

¹⁴ Општеобразовни предмети били су: математика, физика, хемија, историја, и руски језик, а општевојни предмети: тактика, настава гађања, топографија, служба везе и стројево правило. Војностручни предмети су се проучавали зависно од намене војног училишта. Политичка настава се реализовала током четири године кроз 100 тема из области НОР-а, развоја ЈА и међународних односа.

¹⁵ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Vojno školstvo JNA*, 81-84, Слободан Ђукић, Мирјана

Било је предвиђено да, поред образовног, наставник буде и важан васпитни чинилац. Истовремено је, као изузетан мотивациони фактор, било предложено и увођење наставничких звања, попут старији наставник, помоћник старијег наставника, итд., као и наставничког додатка у висини од 10%. На самом почетку наставници су били у обавези да пишу лекције за интерне потребе школа које су одобравале команде школа и училишта. Најчешће се учило из уџбеника преведених са руског језика. Међутим, били су коришћени и одговарајући уџбеници бивше југословенске војске, као и литература заплена од противника. Тек касније (од 1947. године) већина војних училишта почиње са израдом сопствене војностручне литературе.¹⁶

Међу првима је основано **Пешадијско војно училиште (ПВУ)**, 20. септембра 1945. године у Београду (Топчидер). Оно је имало посебан значај у стварању солидне кадровске базе пешадије као рода у првим послератним годинама. У њему се налазио целокупан старешински кадар расформиране Војне академије, као и 36 официра који су дошли из заробљеништва и брзо успели да се саживе са новим задацима и системом рада у новој армији. Поред ратног кадра, у овом училишту су започели школовање и први питомци регрутовани из грађанства. Већина је била распоређена на дужности командира. Према националном саставу највише је било Срба, Хрвата и Црногораца, као и питомаца из Босне и Херцеговине српске националности, док је много мање било Словенаца и Македонаца. Настава се одвијала по унапред предвиђеном плану и програму који је био састављен по угледу на руска училишта. Међутим, тај програм је показао много недостатака с обзиром на то да није одражавао специфичности ни искуства из НОР-а већ је одговарао условима стране армије. Програм је предвиђао двогодишње школовање. Свака наставна година се делила на периоде. Прва наставна година имала је три периода: први – обука бораца, други – обука десетара и трећи – обука водника. У другој наставној години у првом периоду реализовала се обука специјалног вода), а у другом четна обука и приказ батаљона у главним тактичким радњама. Осим редовне наставе, по плану и програму школовања за питомце били су организовани и курсеви – курс за официре Корпуса Народне одбране, курс за бивше питомце ВА старе југословенске војске, курс за упознавање и практичну примену пезорић. *Српско војно школство* (Београд: Медија центар „Одбрана“, 2010), 44–46.

¹⁶ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Vojno školstvo JNA*, 78.

шадијског стројевог правила за официре и делегате армија. Руководиоци и наставници курсева били су официри Училишта. Током прве године школовања питомци су остварили завидан успех (одличних је било 23, врло добрих чак 204, добрих 42, слабих 33 и неоцењених 13).¹⁷

Током 1946. године Училиште су посетиле многобројне домаће и стране делегације, међу којима и начелник ГШ ЈА генерал-лајтнант Коча Поповић, затим совјетски генерал Дронов са делегацијом, као и југословенски председник Тито са пратњом. Сем тога, Училиште су посетиле и делегације свих училишта и школа у земљи ради размене искустава по питању планирања, унутрашњег реда, методике, итд. Питомци овог училишта континуирано су постигали врло добре резултате. Проценат одличних и врлодобрих кретао се између 70% и 80%. Међутим, почетком јула 1947. године Училиште је пресељено из Београда у Крагујевац, где су били тежи животни услови због недостатка простора, материјалног обезбеђења и осталих услова у вези са општекултурним развојем. Поједини кабинети су били расформирани, недостајали су полигони за гађање, инжињеријски полигони, фискултурни стадиони итд. Ипак, до краја јула у Крагујевцу су успостављени кабинети: топографије, инжињерије и службе везе. Настава са новом, односно другом класом, у коју су били примани и подофицири, започела је 15. септембра. У састав првог батаљона друге класе пријавило се 469 подофицира од којих је 447 било примљено. То су углавном били они подофицири који су ступили у НОБ 1941. и 1942, а који се до тада нису уздигли на официрске положаје и добили официрске чинове. Међу примљеним питомцима највише је било старијих водника (389), па водника (55) и млађих водника (11). Међу примљеним питомцима било је 334 Србина, 62 Хрвата, 17 Словенаца, 5 Македонаца, 19 Црногораца и 10 муслимана. По школским квалификацијама питомци ове класе били су углавном самоуки (89), са основном школом (340), једним разредом гимназије (8), са два разреда гимназије (8), са три разреда гимназије (1) и са четири разреда гимназије (1). Та класа била је једна од најтежих које су прошле кроз ПВУ, којој се желело одати признање за заслуге постигнуте у рату. Практични део наставе, тј. прво логоровање, било је изведено у близини Крагујевца, августа 1947. године. Логоровање је било искоришћено да се први пут од оснивања Војне академије и Пе-

¹⁷ Istorijat Vojne akademije KOV JNA 1944–1952, 1–20.

пешадијског училишта изведу гађања циљева у ваздушном простору. Училиште је током 1947. године постигло одличне резултате који су се огледали у чињеници да су јединице добиле младе и школоване офицере примљене редовним путем.¹⁸

Значајније измене у формацији ПВУ уследиле су 1949. године. У току те године било је извршено коначно формирање колектива наставника за предмет Тактичка обука. До тада су Тактичку обуку предавали командири водова.¹⁹ У оквиру организационих промена које су обухватиле војно школство, наредбом заменика министра за послове народне одбране генерал-пуковника Ивана Гошњака, маја 1950. године, Пешадијско војно училиште постаје Школа за активне пешадијске офицере.²⁰ Већ следеће године, наређењем Генералштаба, јуна 1951, ова школа постаје саставни део новоформираног Пешадијског школског центра (ПШЦ) у Сарајеву.²¹

Формирање Артиљеријског војног учишта у Загребу било је условљено претходним расформирањем Војне академије ДФЈ у Београду и пребацивањем питомаца предвиђених за род артиљерије на школовање у Загреб. Циљ формирања **Артиљеријског војног училишта** био је да се у њему школују и оспособљавају питомци који су примани из грађанства за артиљеријске дужности, као и део подофицира за дужности командира вода и командира батерије у артиљерији. Ово училиште почело је са радом 1. децембра 1945. године. У првој класи, поред питомаца из грађанства, било је и артиљеријских официра и подофицира из НОР-а. Наставни садржаји били су јединствени за све питомце. Поред школовања активних артиљеријских официра и питомаца у земљи, један део официра и питомаца се налазио на школовању у СССР-у још од краја 1944. године. Школовање у СССР-у је трајало све до 1948. године, односно до доношења Резолуције Информбироа.²² После објављивања Резолуције, већина артиљеријских официра и питомаца се вратила у земљу. Кроз **Артиљеријско војно училиште** је прошло десет класа, од којих су

¹⁸ Istorijat Vojne akademije KOV JNA 1944–1952, 1-30.

¹⁹ O. Bjelica, н.д., 95–106.

²⁰ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Vojno školstvo JNA.*, 308.

²¹ Istorijat Vojne akademije KOV JNA 1944–1952, 47.

²² Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, knjiga 3/2, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988), 276-285. Радоица Лубурић, „Школовање југословенских држављана у СССР и сукоб 1948. године”, *Гласник одељења друштвених наука САНУ*, 3 (1998), 159. У време доношења Резолуције ИБ југословенски официри и подофицири у СССР-у били су распоређени на 13 војних академија, 37 војних училишта и низ других средњих и нижих војних школа.

прве три биле једногодишње, а остале двогодишње. Током 1950. године Артиљеријско војно училиште је било преименовано у Школу за активне артиљеријске официре.²³

Артиљеријско-техничко војно училиште је формирано октобра 1945. године у Загребу ради оспособљавања артиљеријско-техничких официра ЈА и кадрова за потребе војне индустрије. У њему је одшколовано укупно 385 питомаца у три класе. Настава се одвијала по специјалностима (земаљска артиљерија, тешка артиљерија, итд.) које су, с обзиром на потребе службе за кадровима у појединим класама, биле различито заступљене. У првој класи су се школовали питомци Војнозанатлијске школе, Војнотехничког завода, део бораца и старешина из јединица и део питомаца из расформиране Војне академије. Сви су груписани у један дивизион, с тим што је сваки вод био посебног смера: за техничаре дивизијске артиљерије, тешке артиљерије, противавионске артиљерије, пушкаарско-бацачке техничаре и пиротехничаре. Питомци су учили из војностручне литературе, уџбеника и приручника преведених са руског језика. У овом раздобљу настала је најнужнија литература за артиљеријску технику и њену употребу у борби. Писане су и у литографији издаване разне лекције, скрипте и методске разраде. Само током 1945. године било је преведено и издато 47 разних тактичких и техничких артиљеријских правила и упутстава. Пуковске радионице су такође биле максимално ангажоване у изради разних помагала за обуку и наставу. Школовање у овом училишту завршено је почетком 1947. године. У априлу месецу исте године Училиште је ушло у састав Артиљеријско-техничке официрске школе у којој су школовање завршиле још две класе (1949. и 1951. године). Училиште дефинитвно престаје са радом 1953. године и, заједно са Артиљеријско-техничком официрском школом, улази у састав Техничког школског центра.²⁴

Тенковско војно училиште (ТВУ) почело је са радом 25. новембра 1945. године у Београду на Бањици, када је постројена његова прва класа. У училиште су примани војници и старешине из целокупних оружаних снага који су се добровољно јавили на интерни конкурс. Услов је био да имају завршену или непотпуну средњу шко-

²³ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, knjiga 3/2, 300.

²⁴ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA...*, 277–278. Razvoj oružanih snaga SFRJ, Pozadina, knjiga 9/2, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988), 44. Vojna enciklopedija, I, (Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1970), 264.

лу у грађанству или пак занатску школу техничког смера.²⁵ Обука је трајала две године. Задатак Тенковског војног училишта био је да оспособи људство за почетне официрске дужности у ОМЈ. Питомци су се школовали за техничке офицере тенковских чета и самоходних батерија. Редовно школовање прве класе организовала је, материјално обезбедила и усмеравала Команда Тенковске армије. У периоду од 1945. до 1950. године у овом училишту су школоване старешине тенковско-техничке службе (укупно 96 питомаца). Сви примљени кандидати су били у обавези да претходно потпишу изјаву да ће након завршеног школовања остати у сталном саставу оружаних снага, односно у активної служби. Сваке наредне године школовање следеће класе на овом училишту почињало је приближно у исто време, по совјетском моделу. Настава је била импровизирана од средстава којима се располагало. Као посебни предмети изучавани су топографија, веза и мотористика. Током прве године школовања било је планирано да сви полазници прелазе исти програм и на крају наставне године полажу испит. Након показаних резултата из појединих предмета и изражене склоности питомци су били дељени у три смера: командни-тенковски, артиљеријски и технички. Према наставним плановима и програмима, тенковске старешине је требало обучити за откривање лакших кварова, замену делова и мањих склопова на борбеној техници, док је техничке офицере било неопходно оспособити за „дужности у тенковско-техничкој служби, од тенковске чете и самоходних батерија до бригаде”.²⁶

У југословенским војним училиштима било је омогућено школовање и страним држављанима. Тако се од 1946. године на школовању у саставу друге класе Тенковског војног училишта налазила група странаца. Радило се о наставној групи од 30 Албанаца. Током 1947. године биле су примљене још две наставне групе од 60 Бугара, односно класа бугарских резервних официра која се школовала за тенкисте у саставу прве класе ШРО.²⁷

Део наставног кадра на Тенковском училишту чинили су официри краљевске војске – повратници из заробљеништва, док су у Тенковској официрској школи (ТОШ) руководећи кадар чинили пар-

²⁵ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, knjiga 3/2, 160.

²⁶ Bojan Dimitrijević, *Modernizacija i intervencija, Jugoslovenske oklopne jedinice 1945–2006* (Beograd: ISI, 2010), 29, 44.

²⁷ B. Dimitrijević, *Modernizacija i intervencija....* 41, Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, knjiga 3/2, 160–162.

тизански кадрови. У почетку је било доста несугласица између ове две групе старешина. За разлику од Училишта где су младићи без искуства тек стасавали за војску, у ТОШ-у су „већину чинили ратни ветерани, чланови партије, слабог образовања, неспремни на компромисе и нова учења.”²⁸

Међутим, убрзо је од Тенковског војног училишта и Тенковске официрске школе, почетком 1946. године, образована наставно-школска установа Тенковска официрска школа и училиште ЈА која се током септембра преселила у Балу Цркву. Током 1947. године Тенковско војно училиште је организовало показну вежбу која је, у ствари, требало да представља демонстрацију вештина и умећа у руковању борбеним средствима у условима што приближнијим рату.²⁹

Проглашавање Резолуције Информбироа 1948. године³⁰ и постепени прекид са суседним државама народне демократије се свакако видно одразио на рад Тенковског војног училишта. Сукоб са СССР-ом 1948. године је у Тенковском војном училишту резултирало појавом великог броја незадовољних официра, како чином, тако и положајем. Један део подофицира је чак тражио да буде демобилисан. Међутим, највећи проблем су представљали тенкисти који су се вратили са школовања из СССР-а. Зато су у овом периоду оклопне снаге ЈНА биле принуђене да у више наврата бораве ван касарни на положајима према границама. Посебан проблем је представљао покушај бекства генерала Арса Јовановића³¹ коме је при том велику помоћ пружио командант Тенковског училишта пуковник Дукљан Вукотић. Међутим, генерал Јовановић је тада погинуо. Због тих догађаја дошло је до пресељења Училишта из Бале Цркве у Бања Луку. Настава је због селидбе била прекинута, а услови школовања тадашње 4. класе су „постали оскудни”. Сматра се да је 1948/49. година била најтежа школска година у историји те институције. После пребаци-

²⁸ B. Dimitrijević, *Modernizacija i intervencija...*, 29.

²⁹ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA...*, knjiga 3/2, 160–162. Razvoj oružanih snaga SFRJ, Pozadina, knjiga 9/2, 46.

³⁰ Више о томе видети: Александар Животић, *Југословенско-совјетске војне супротности: искушења савезништва* (Београд: Архипелаг, Институт за новију историју Србије, 2015).

³¹ Арсо Јовановић (1907–1948) је, због подржавања совјетских ставова изнетих у Резолуцији ИБ 1948. године, намеравао да са пуковником Владом Дапчевићем и генералом Бранком Петричевићем побегне у Румунију. Под изговором да иду у лов, 11. августа 1946. су покушали илегално да пређу границу и том приликом су погинули. Усмртила их је гранична патрола.

вања у Бања Луку (1948) припадници Тенковског школског центра су започели оспособљавање училишта на новој локацији. Наиме, пре подне је извођена настава, док је после подне цео простор претваран у радилиште. Из Беле Цркве је пресељено укупно 12 кабинета, да би до краја 1949. године био обновљен 21 кабинет, уређено стрелиште и трасирана стаза тенкодрома. Од 1951. године почиње са радом и систем апликационих школа за додатну обуку старешина рода на командирским дужностима.³² Током 1951. године Тенковска официрска школа и војно училиште ЈА мења назив у Школски центар тенковских јединица, а 1953. у Школски центар оклопних јединица. У Школском центру је током овог периода (1945–1953) одшколовано укупно 709 официра и млађих официра тенковско-техничке службе.³³

У Загребу је, 8. октобра 1945. године, формирана Противавионска официрска школа у чијем саставу се налазило **Противавионско војно училиште**. Настава је званично почела 15. новембра са првом класом коју су похађали питомци регрутовани из састава учесника НОР-а и ученика из грађанства. Наставнички кадар чинили су претежно официри југословенске војске који су после повратка из заробљеништва наставили активну службу. Општеобразовне предмете предавали су професори и наставници из грађанства, док су командни и политички кадар чинили официри, учесници НОР-а. Стручну и методичку помоћ у организацији наставног процеса пружали су официри совјетске армије. Поред извођења редовне наставе, успешно се радило и на организацији индивидуалне и колективне припреме старешина, писању лекција, скрипти и другог наставног материјала, разради наставних планова и програма. Међутим, осмочасовна интензивна преподневна настава и обавезно четворочасовно поподневно учење утицали су на велики психофизички замор слушалаца и питомаца. Због тога је део оних који нису могли да издрже тај темпо био отпуштан. Истовремено је и партијска организација имала посебно велики значај и улогу у подизању свести и полета питомаца и слушалаца. Школа је у периоду од 1945. до 1947. године радила у Загребу, а затим је наставила рад у Задру. Прва класа питомаца (138) Противавионског војног училишта успешно је завршила школовање током 1947. године. То су били први кадрови школовани после рата. Током 1948. године био је реализован курс преквалификације пеша-

³² B. Dimitrijević, *Modernizacija i intervencija...*, 50–52.

³³ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Pozadina*, knjiga 9/2, 46–47.

дијских официра у официре ПАА. Период од 1948. до 1953. године био је веома интензиван и препун организацијских промена. У настави су из садржаја појединих предмета, као што су били тактика и ратна служба, избацивани они делови који нису одговарали југословенским материјалним и техничким могућностима, док су у први план истицана искуства из НОР-а. Током 1949. године школовање у овом училишту завршило је 358 питомаца друге класе. До 1951. школовање завршава и трећа класа, односно 47 питомаца, што ће уједно бити и последња класа питомаца Противавионског војног училишта. У овом периоду школовање је завршило укупно 543 официра. Након престанка рада овог училишта, официрски кадар се за почетне дужности у ПАА школује на Војној академији у Београду, у трајању од три године. Прве две године питомци ПАА су се школовали заједно са питомцима осталих родова, док се трећа година специјалистичког школовања реализовала у ПАА у школском центру у Задру. Од 1. октобра 1951. године противавионске официрске школе мењају назив и постају Противавионски артиљеријски школски центар.³⁴

Да би Југословенска армија остала достојна гаранција безбедности за време мира непрекидно су се морала продубљивати искуства стечена у рату. Истовремено се морало тежити и сталном усавршавању. Управо је припадницима армије то било омогућено кроз презентовање и усвајање солидне војно-политичке и стручне спреме у **Ваздухопловном војном училишту (ВВУ)** које је оформљено као будући „расадник југословенских војних летача” са седиштем у Панчеву, 12. септембра 1945. године.³⁵ У училишту су школовани пилоти и извиђачи, као и изванредан број слушалаца официра КоВ-а за штабне послове у РВ-у. Училиште се састојало од управе са наставним одсеком, питомачког батаљона, школских ваздухопловних пукова и позадине. Непосредно после формирања примљено је 415 питомаца, махом омладинаца бораца Народноослободилачке војске Југославије. Школовање је трајало две године. Циљ је био стварање услова за изградњу будућег Ратног ваздухопловства које је требало да се ослања на властите снаге и средства. По завршеном школовању, пилоти и извиђачи који нису имали официрски чин унапређивани су

³⁴ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA...*, knjiga 3/2, 434–437.

³⁵ Zdenko Ulepič, „Budite harbri čuvari vašeg neba”, *Vazduhoplovni glasnik*, 11 (1947), 1–3. *Говор одржан свршеним питомцима Прве класе Ваздухопловног војног училишта, Razvoj oružanih snaga SFRJ, Ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana*, knjiga 4, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989), 45.

у чин заставника. Обука пилота обухватала је тероријски и практичан део у летењу. Током прве године школовања, за основну обуку служили су лаки совјетски типови авиона Ро-2 и УТ-2. У другој години питомци су били оспособљавани за летење на борбеним авионима, гађање и бомбардовање. Обука првих послератних генерација војника трајала је 10 месеци и изводила се сваког дана. Током лета трајала је осам сати и подразумевала је практичну обуку, док је зими извођена по седам часова и реализовала се кроз учење различитих предмета (електронику, физику, навигацију, метеорологију, топографију, итд.).³⁶ У саставу Училишта су, током 1945. и 1946, била развијена четири школска пука распорођена на банатским летелиштима: Ковин, Ечка, Алибунар, Омољница и Качарево. Сваки пук је имао специјализовану намену: 1. пук је вршио основну обуку пилота, 2. пук је служио за усавршавање кандидата за ловачку авијацију. 3. за јуришну авијацију, док је 4. извиђачки пук постојао само једну сезону.³⁷

У периоду од 1945. до 1947. године, у Ваздухопловном војном училишту је створена солидна кадровска и материјална база као предуслов за стабилан и квалитетан развој система школовања официра-пилота.³⁸

Слично као у Тенковском, и у Ваздухопловном војном училишту је било омогућено школовање страним држављанима. У неколико класа на ВВУ, у периоду од 1946. до 1948. године, школовала су се 42 албанска и 31 бугарски питамац „сходно сецифичној балканској оријентацији коју је тих година заступао југословенски државни врх а следило Ратно ваздухопловство.”³⁹

Крајем 1945. године у саставу ЈА се налазило више од 360 борбених авиона. Типови авиона су били „еквивалентни совјетском ваздухопловству”. Снажан совјетски утицај посебно се огледао кроз систематско школовање југословенских ваздухопловаца у совјетским ваздухопловним школама. Већ се крајем 1944. године око 600 југословенских ваздухопловаца налазило у совјетским училиштима у Грозном, Краснодару, Енгелсу и Внукову. У априлу 1945. године, 1122 Југословена је било послато у те школе или школе у Харкову, Лењинграду, Липецку или Москви. Тамо су питомци били обуча-

³⁶ *Vojna enciklopedija*, X, (Београд: Издање редакције војне енциклопедије, 1975), 359.

³⁷ Бојан Димитријевић, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942-1992* (Београд: ISI, 2006) 38, 50.

³⁸ *Razvoj oružanih snaga SFRJ, Ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana*, knjiga 4, 62.

³⁹ B. Dimitrijević, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo...*, 54-55.

вани и оспособљавани за ловачку, бомбардерску или транспортну авијацију. План је био да се, након повратка са школовања у СССР-у, најспособнији кадрови поставе на руководеће дужности. До резолуције Информбироа 1948. године, 2307 припадника ваздухопловства је прошло обуку у СССР-у. Управо ће се баш тај део кадра показати проблематичним и учествовати у покушајима бекства и саботажа на авионима.⁴⁰ Због тога су официри ОЗНЕ спроводили тзв. акције „чишћења непријатељских кадрова” тако што су их предавали политичким комесарима који су им судили.⁴¹

Да би се обука и усавршавање официрског кадра могли несметано одвијати и након раскида са Совјетима, формирана је Ваздухопловна официрска школа у Ковину. Била је намењена за школовање официра-командира ескадрила и команданата пукова, да би 1949. године била пресељена у Љубљану. Исте године формирана је и Школа резервних официра, а у оквиру Више војне академије ЈА и Ваздухопловни факултет. Та институција ће тек у наредном периоду израсти у школу за највише образовање ваздухопловних кадрова у Ратном ваздухопловству. Током 1950. године долази до оснивања Ваздухопловне авиотехничке официрске школе у Земуну. Тиме су, у основи, били постављени темељи свих школских установа које су недостајале, „па је зависност од иностраног фактора престала”.⁴²

Ваздухопловно војно училиште (ВВУ) је од 1945. до 1949. године завршило 1520 пилота од укупно 2124 примљених кандидата. Током 1950. године оно је преименовано у Школу активних официра авијације (ШАОА).⁴³

Током 1945. године почело је са радом и **Училиште за везу** у Београду. У прву класу било је примљено 255 питомаца чије је школовање трајало 25,5 месеци. Класа је започела школовање 15. новембра 1945, а завршила 28. децембра 1947. године. Циљ школовања подразумевао је оспособљавање питомаца за руковођење јединицама везе и руковање техничким средствима за везу. Питомци су имали укупно 28 предмета који су били подељени у две категорије. Прву категорију чинили су: политичка настава, служба везе, тактика, то-

⁴⁰ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana*, knjiga 4, 63.

⁴¹ B. Dimitrijević, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo...*, 55.

⁴² B. Dimitrijević, *n.d.*, 67–68. Bojan Dimitrijević, *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana*, (Beograd: ISI, 2017), 22–80.

⁴³ B. Dimitrijević, *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo...*, 74. Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana*, knjiga 4, 45.

пографија, наоружање и настава, гађање, електроника, радио-техника, војне радио-станице, телеграфија, телефонија, пријем на слух, куцање и саобраћајна правила, фискултура и хемијска служба, а другу категорију: санитетска служба, правила, војна географија, историја, руски језик, српскохрватски језик, администрација, инжињеријска настава, математика, физика, хемија, мотористика, практични и монтажни радови и пешадијско стројево правило. Савремена техничка средства везе и њихов нагли послератни развој учинили су да се у Школи везе и Училишту за везу ЈА убрзо изврши прекатегоризација предмета на опште предмете, попут математике, физике, хемије, без којих је било немогуће изучавати електротехнику, радио-технику и друге стручне предмете неопходне за комплетно образовање старешина везе. Непосредно по завршетку рата, за наставу у школама и обуку у јединицама била су коришћена правила бивше југословенске војске. Нешто касније оријентисало се на развијање и коришћење сопствених искустава, њихово уопштавање и претварање у прописе. У настави су коришћени уџбеници преведени са руског, евентуално немачког и енглеског језика. Од 1948. године, уџбеници, приручници и упутства која су се користила у школама и училиштима обрађивала су се у оквиру наставног одељења Команде веза ЈА. На њима су радили официри уз помоћ одговарајућих стручњака из школа, института и других релевантних институција.⁴⁴ Посебан проблем у училиштима за везу представљао је недостатак школованог старешинског кадра. Кадрова везе из бивше југословенске војске је било врло мало и они су, углавном, чинили наставнике у Училишту за везу.⁴⁵

Од формирања Школе и Училишта везе ЈА, процес усавршавања и тежња ка побољшању укупних услова живота, рада и образовања слушалаца (питомаца) наметали су одговарајуће формацијске измене. Организација Училишта се састојала од команде Школе (29), батаљона Училишта за везу (293), официрског батаљона (290), полигонске чете (31), радничке чете (71) и наставника (47). У Училишту се убрзано радило на подизању квалитета наставе. У другу класу Училишта за везу било је примљено 186 питомаца. Међутим, већ током лета 1947. године, Училиште је предислоцирано, због повољнијих смештајних услова, из Београда у Зрењанин. У току наредне 1948. године школовање је завршила друга класа. Јединице и

⁴⁴ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, knjiga 3/3, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988), 276–277.

⁴⁵ Исто, 271–282.

установе везе добиле су 469 официра војностручно оспособљених да стечена знања пренесу у своје јединице. Истовремено се радило и на подизању квалитета наставе. Стога је формиран актив од командног и наставног кадра који се залагао за тражење најбољих метода рада ради бржег изучавања тема из области војне науке у целини. Стога су посећиване разне војне школе и размењивана стечена искуства. Ради оспособљавања старешинског састава ЈА, током 1945. године део кадра из јединица везе упућен је на школовање у СССР. До 1948. године око 70 старешина и питомаца се налазило на школовању у московском училишту за везу. Програми наставе у тим школама били су по тематици приближни и омогућавали су стицање основних знања из политичких, општевојних и војностручних предмета. Током 1951. године Училиште је преименовано у Школу за активне официре везе.⁴⁶

До 1946. године велики део југословенских официра Ратне морнарице се школовао у СССР-у, што свакако није одговарало потребама југословенске морнарице. Стога је била донета одлука о усмеравању школовања на властите снаге. Након убрзаних припрема, у Дубровнику је, 1946. године, у зградама бивше Поморске војне академије отворено **Војнопоморско училиште (ВПУ)** намењено школовању официра. При ВПУ је образована и Војнопоморска официрска школа у којој су се школовали ратни војнопоморски кадрови. Било је предвиђено да се у Училишту школује ратни кадар, као и питомци из грађанства. У прву класу примљени су питомци који су већином били ратни официри и мањи број свршених ђака средње школе из грађанства.⁴⁷ Тиме је било обезбеђено стварање официрског подмлатка, тј. да сваке године у састав Ратне морнарице улази нова генерација младих официра. Редовно школовање питомаца за активне официре трајало је три године, а програм је обухватао општеобразовне, идеолошко-политичке, војне и војнопоморске стручне предмете. Теоријско школовање допуњавано је двомесечном практичном обуком на логоровању, укрцавањем на ратне бродове и крстарењем Јадранским и осталим морима, ради овладавања навигацијом, стицања поморских вештина, упознавања обала и лука. Први наставни планови и програми у ВПУ били су састављени на основу планова и програма војнопоморских училишта Совјетског Савеза. Тридесет три пред-

⁴⁶ Исто, 272–293.

⁴⁷ *Razvoj oružanih snaga SFRJ, Ratna mornarica*, knjiga 5, (Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988), 43.

мета предавало је 15 наставника. Највећи проблем је представљао недостатак наставног кадра. Већину постојећег чинили су официри бивше ратне морнарице који су имали добро војнопоморско образовање, али слаба или никаква искуства из Народноослободилачког рата на мору. Међутим, због малих смештајних капацитета Војнопоморско училиште је премештено из Дубровника у Дивуље крајем 1947. године. Исте године је примљена и друга класа питомаца која је бројачано била веома јака. Већ 1947. године Училиште улази у састав Војнопоморског школског центра, да би се 1948. трансформисало у Школу активних војнопоморских официра. Од 1951. године **Војнопоморско училиште** носи назив **Војнопоморска академија**.⁴⁸ Од тада се у њу искључиво примају ученици из грађанства са завршеном гимназијом или одговарајућом средњом школом и положеном матуром. На почетку је школовање трајало четири године, да би од 1956. било смањено на три. Четворогодишње школовање било је условљено увођењем нове ратне технике, нарочито електронских уређаја и ракетног наоружања, што је захтевало одговарајућу допуну наставног програма и укључење специјализације у редовно школовање.⁴⁹

Поред војнопоморског официрског кадра, за Ратну морнарицу је било неопходно школовати и официрски технички кадар. Основно школовање питомаца из грађанства за активне морнаричко-техничке официре машинске и електричарске специјалности започиње у **Војнопоморском техничком училишту** у Дивуљама 1947. године, које се налазило у саставу Војнопоморског техничког центра. У овом училишту своје школовање је отпочело неколико стотина официра из копнене војске, као и свршених средњошколаца. Програм трогодишњег школовања обухватао је групу стручних предмета, укључујући математику и физику, општевојне, војнопоморске, идеолошко-политичке и опште предмете. Упоредо са теоријском изводила се и практична обука у школи, на бродовима и техничким радионицама.⁵⁰ Константно се радило на интензивном побољшању квалитета официрског кадра, креирању нових наставних планова и програма у чијој су изради учествовали професори Загребачког свеучилишта током извођења вежби у Војнопоморском училишту. За израду наставних планова и програма коришћени су планови и програми техничких училишта СССР-а који су били прилагођени потре-

⁴⁸ *Vojna enciklopedija*, V, (Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1973), 597.

⁴⁹ *Razvoj oružanih snaga SFRJ, Ratna mornarica*, 43, 71.

⁵⁰ *Vojna enciklopedija*, V, 597.

бама југословенске морнарице. Истовремено се радило и на изради уџбеника и скрипти, уређењу кабинета и лабораторија. У прву класу Војнопоморског техничког училишта били су примљени ученици из грађанства са најмање завршених шест разреда средње школе и млађи ратни технички официри и подофицири. Њихово школовање је трајало три године. Међутим, од 1951. године били су примани само ученици са завршеном средњом школом. Током 1951. године Војнопоморско техничко училиште је било преименовано у Школу активних поморско-стројарских официра, да би усвајањем новог наставног плана и програма, а наредбом Генералштаба ЈНА, школа 1952. године променила назив у Војнопоморску машинску академију. На тај начин било је решено питање дугорочног школовања младих морнаричкотехнички официра.⁵¹

Закључак

Период у развоју војног школства од 1945. до 1950. године био је карактеристичан по прилагођавању старешина мирнодопском начину живота и ратне војне школе новим условима. Веома битну карактеристику овог раздобља представљао је и јак утицај совјетске војне теорије и праксе на Југословенску армију посредством војног школства који је трајао до проглашења Резолуције Информбироа, односно до 1948. године. Међутим, једноставна примена совјетских војних схватања и њихово шаблонско уношење у југословенску организацију армије, нарочито у годинама после рата, показало се неприхватљивим. Врло брзо је дошло до стварања раскорака између система организације, обуке у југословенској армији и њене материјалне базе која је захтевала сопствени систем обуке и војну доктрину. Истовремено је и отварање училишта, као део реорганизације Војне академије, условило неупоредиво веће материјалне издатке због удаљености градова у којима су била смештена. Додатни проблем представљао је и нагли пад интересовања младих за тај вид школовања. Резолуцијом III Пленума ЦК КПЈ од 1949. године у Југославији долази до изградње општих смерница за развој војног школства које подразумевају изградњу сопствене војне доктрине, саобраћавање погледа и искустава савремених армија, одбацивање

⁵¹ Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Ratna mornarica*, 206–208.

шаблонског примењивања совјетских искустава, као и приступање разрази искустава стечених у НОР-у.

Назив училиште званично је укинуо заменик министра за послове народне одбране генерал-пуковник Иван Гошњак, наредбом од 29. маја 1950. године, чиме је бар формално раскинуто са праксом руског наслеђа у југословенском војном школству. Од тада у употребу улази назив школа (школе за активне официре) који је у потпуности одговарао духу српскохрватског језика.

ЛИТЕРАТУРА

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Koncepcija, doktrina i sistem opštenarodne odbrane*, 1, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, 3/1, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, 3/2, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kopnena vojska JNA*, 3/3, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušna odbrana* 4, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Ratna mornarica* 5, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Pozadina*, knjiga 9/2, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Pozadina*, knjiga 9/3, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1988.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Vojno školstvo JNA*, 10, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1986.

Razvoj oružanih snaga SFRJ, *Kadrovi i kadrovska politika*, 15, Beograd: Vojnoizdavački i novinski centar, 1989.

Bjelica, Obrad. *Vojna akademija Kopnene vojske 1944–1984*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1983.

Dimitrijević, Bojan. *Jugoslovensko ratno vazduhoplovstvo 1942–1992*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2006.

Dimitrijević, Bojan. *Ratno vazduhoplovstvo i protivvazдушna odbrana*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2017.

Dimitrijević, Bojan. *Modernizacija i intervencija. Jugoslovenske oklopne jedinice 1945–2006*. Beograd: Institut za savremenu istoriju, 2010.

Ђукић, Слободан. Мирјана Зорић. *Српско војно школство*. Београд: Медија центар „Одбрана“, 2010.

Лубурић Радоица, „Школовање југословенских држављана у СССР и сукоб 1948. године,” *Гласник одељења друштвених наука ЦАНУ*, 3 (1998), 153–179.

Милетић Б., Марко. *Политика одбране Југославије (1945–1959)*. Београд: Институт за савремену историју, Медија центар „Одбрана“, 2022.

Улепић, Zdenko. „Budite harbri čuvari vašeg neba”, *Vazduhoplovni glasnik*, br.11 (1947), 1–3.

Vukadinović, Dušan. Glišo Vejnović, *Centar visokih vojnih škola, Maršal Tito 1942–1982*. Beograd: Vojnoizdavački zavod, 1983.

Vojna enciklopedija, I, Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1970.

Vojna enciklopedija, II, Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1971.

Vojna enciklopedija, III, Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1972.

Vojna enciklopedija, V, Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1973.

Vojna enciklopedija, VIII, Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1974.

Vojna enciklopedija, X, Beograd: Izdanje redakcije Vojne enciklopedije, 1975.

Žokalj, Alojz. „Nešto o vojnom obrazovanju novih oficira u vojnim školama”. *Vojno delo*, br. 4 (1950), 72–79.

Istorijat Vojne akademije KOV JNA 1944–1952. године

Dr. Tatjana Milošević, Research Fellow,
Strategic Research Institute,
University of Defense, Belgrade
E-mail: tatjana74.milosevic@gmail.com

THE BEGINNING OF THE DEVELOPMENT OF MILITARY EDUCATION IN THE YUGOSLAV ARMY: MILITARY COLLEGES 1945-1950

(Summary)

The military colleges were established immediately after the end of the Second World War. The assumptions about their establishment came at the suggestion of Soviet advisors considering that a similar organization of military schools existed in the USSR. They were created in 1945, by disbanding the Military Academy as a general military institution and reformulating it into separate military colleges by gender. In the period from 1945. to 1948, instead of the originally planned five colleges a total of 19 military colleges were established by types of branches and services. First schools of command direction were formed, and only later of technical direction. Their task was to create the conditions for filling the Yugoslav army with new officers educated on modern bases. However due to the adoption of Resolution IB there is a gradual rejection of the Soviet model of schooling. Gradually there is a reliance on ones own strengths and experiences both in training and education as well as in the construction of the army and military doctrine as a whole. The decline of interest in military academies also coincided with the fact that there were no more candidates for hat type of education in the ranks of the JNA. An additional problem was the fact that the opening of the college required large material expenditures as well as new difficulties for securing adequate teaching staffing in order to successfully conduct classes in them. Therefore the deputy Minister of National Defense Colonel-General Ivan Gosnjak by order of May 9 1950 decided to reformulate the names of Military Colleges into Schools for Active Officers in the spirit of Serbo-Croatian language.

KEY WORDS: *Military academy, military colleges, cadets, teachers, listeneres, classes, subjects, doctrine.*